

Василина Палинчак-Кутузова

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
Закарпатський обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького, Україна*

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ ЗАКАРПАТСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ ІМ. ТИВОДАРА ЛЕГОЦЬКОГО НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Vasylyna Palynchak-Kutuzova

*Public Higher Education Institution «Uzhhorod National University»,
Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum, Ukraine*

ACQUISITIONS OF RESERVE COLLECTIONS FOR TYVODAR LEHOTSKYI TRANSCARPATHIAN REGIONAL ETHNOGRAPHIC MUSEUM AT THE PRESENT TIME

Reserve collections of the museum constitute one of its structural components, reserve collections imply items accepted for permanent storage, showcased at exhibitions and showrooms and kept in the storage facilities of the museum. According to the Law of Ukraine On Museums and Museum Business (1995), acquisitions of reserve collections is an important area of focus for museum facilities. This paper considers this aspect of activities illustrated by the example of Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Regional Ethnographic Museum. This research paper presents an overview of the types and methods of acquiring pieces for museum collections at the present time. The character of museum items illustrating particular methods of acquisition of the museum reserve collections was analyzed on the basis of archival documents (annual reports, protocols of the Acquisition and Procurement Committee), reports in the mass media and information available on the museum's website, the chronicle of events kept by the Scientific Secretary, and publications of research scientists.

Keywords: acquisition of reserve collections, museum, Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Regional Ethnographic Museum, showpiece, exhibit item, museum item, collections.

Важливою складовою структури будь-якого музею є його фонди. Це предмети, прийняті музеєм на постійне зберігання та представлені на виставках, експозиція та фондосховищі. Згідно чинного законодавства, однією із задач музеїв є поповнення та збереження Музейного фонду України¹. Саме цим і керуються співробітники Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т.Легоцького (таку назву музей носить із 2016 року, до того моменту – Закарпатський краєзнавчий музей; далі вживатиметься його теперішня назва) (далі – ЗОКМ ім. Т.Легоцького), невинно поповнюючи фонди установи.

На сьогоднішній час у музеї нараховується понад 150 тисяч одиниць збереження. Вони поділені на основний та ілюстративно-допоміжний фонди. Експонати об'єднані у 12 груп («Історія», «Архівна», «Археологія», «Нумізматика», «Фото», «Художня», «Етнографія», «Геологія», «Ботаніка», «Зоологія», «Палеонтологія»)². До найцінніших зібрань відносяться колекція бронзових виробів XIII-XII ст.ст. до н.е., нумізматична, природнича колекції, колекція холодної та вогнепальної зброї XIV – поч. XX ст.ст., колекція народних музичних інструментів,

¹ Закон про музеї та музейну справу, 1995 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>> (2019, вересень, 02).

² Колекції музею (2019). *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького*.

колекція стародруків XVI – XVIII ст.ст. тощо¹. Фонди музею і далі поповнюються цінними експонатами.

Процес поповнення фондів зібрань ЗОКМ ім. Т.Легоцького є слабо висвітленим у літературі. Окремі повідомлення про експонати, що потрапили на зберігання до музею, можна зустріти на сторінках друкованих та інтернет-видань. Джерелом інформації слугують також власний сайт музею та хроніка подій, яку веде вчений секретар. Але найбільший масив інформації про комплектування фондів Закарпатського ОКМ ім. Т. Легоцького несуть у собі архівні документи (річні звіти, протоколи фондово-закупівельної комісії).

Дослідження видів комплектування колекцій ЗОКМ ім. Т.Легоцького на сучасному етапі та висвітлення характеру експонатів, які потрапляють до музею, виступає метою даної статті.

Як пишуть у своєму посібнику Шевченко В. та Ломачинська І., розрізняють три основні види комплектування: систематичне, тематичне і комплексне. Суть систематичного комплектування – у регулярному поповненні музейної колекції однотипними музейними предметами. Тематичне комплектування полягає у виявленні і збиранні різнотипних предметів музейного значення, що відображають конкретну тему. Завдання систематичного й тематичного комплектування об'єднує комплексне комплектування². Форми комплектування музейних фондів досить різноманітні. Це можуть бути закупки колекцій або окремих предметів за рахунок спеціальних асигнувань, передбачених кошторисом музею; безвідплатна передача (дар) у власність музею колекцій або предметів організаціями чи приватними особами; обмін експонатів; цільові замовлення на виконання оригінальних робіт. Для збирання предметів музейного значення здійснюються спеціальні поїздки, так звані відрядження з метою комплектування. Окрім того, організують також експедиції – археологічні, етнографічні, історично-побутові, природничо-наукові. Що ж стосується комплектування музейних фондів матеріалами стосовно сучасного періоду, то тут, так би мовити, іде збір експонатів «по гарячих слідах»³. Поповнення фондів здійснюється в Закарпатському обласному краєзнавчому музеї ім. Т.Легоцького на основі наукової концепції комплектування, у якій викладено завдання, принципи, форми та методи комплектування.

Державотворчі процеси кінця 80-х – початку 90-х років минулого століття та зміни, які відбулися в їх результаті, мали вплив і на сферу культури загалом та на ЗОКМ ім. Т.Легоцького зокрема. Незважаючи на стагнацію, яка тоді панувала повсюдно, співробітники установи проводили і далі роботу по збагаченню музейного фонду. Свідченням цьому виступають річні звіти того періоду. До прикладу, зі звіту за 1991 р. дізнаємося, що до основного фонду було здано 1665 експонатів⁴. У 1993 р. музейні колекції поповнилися літописами, стародруками, особистими речами художника А.Ерделі, зразками народної вишивки, кишеньковими годинниками, монетами, ентомологічними зразками⁵. Протягом 1994 р. фонди збагатилися речами, агітаційними листівками, фотографіями, періодикою 20-30-х рр. XX ст. та нумізматиною, етнографічними експонатами⁶. Згідно з документами, усього за першу половину 90-х рр. XX ст. до музею потрапило майже 7 тисяч експонатів.

Один із шляхів потрапляння предметів до музею – це передача конфіскованих або вилучених митницею культурних цінностей. Саме так до фондів ЗОКМ ім. Т.Легоцького потрапили 37 екземплярів трьохгранних скіфських наконечників до стріл, два персні, два гудзики, книги та гравюри⁷. Закарпатська митниця ДФС також передала водолазний годинник 192 ЧС,

¹ Шеба, В. (1996) Вступне слово на відкритті науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю заснування Закарпатського краєзнавчого музею 22 червня 1995 року. *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею, II*, 19.

² Шевченко, В. В., Ломачинська, І. М. (2007). *Музеєзнавство: Навч. посібник для дистанційного навчання*. Київ: Університет України, 182.

³ Там само, 183.

⁴ Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т.Легоцького (далі – ЗОКМ ім. Т. Легоцького) (1991). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 1991 рік*, арк. 4.

⁵ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (1993). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 1993 рік*, арк. 6.

⁶ Там само.

⁷ Культурні цінності, конфісковані на митниці на Закарпатті, передали в колекції обласного музею в Ужгороді (ФОТО) *Закарпаття онлайн* <<https://zakarpattya.net.ua/News/188944-Kulturni-tsinnosti-konfiskovani-na-mytnytsi-na-Zakarpatti-peredaly-v-kolektsii-oblasnoho-muzeiu-v-Uzhhorodi-FOTO>> (2019, вересень, 05).

виготовлений в СРСР в 1960-70-ті рр.¹. У 2002 році Чопська митниця передала музею мисливський трофей – опудало голови козулі, препароване у 50-60-ті роки ХХ ст., а у 2005 р. – 30 взірців мінералів².

З метою поповнення колекцій музею влаштовуються експедиції. Співробітники відділу археології проводять археологічні розвідки на території краю: у 2004 р. у ході розкопок було зібрано багатий археологічний матеріал різних епох та відкрито низку нових археологічних пам'яток³; у 2005 р. проводилися розкопки на території Березівського і Ужгородського районів⁴; у 2006 р. експедиція під керівництвом завідувача відділу археології Кобалюк Й. досліджувала поселення XI-XIII ст.ст. та палац XVI-XVII ст.ст. поблизу с. Есень Ужгородського району⁵. Щороку проводяться археологічні дослідження Невицького замку, знахідки з якого поповнюють колекції ЗОКМ ім. Т.Легоцького⁶. Постійно здійснюються експедиції з метою поповнення природничих колекцій. Лише у період з 2009 по 2013 роки ботанична колекція поповнилась 39 новими надходженнями, які зібralи співробітники відділу природи на території Закарпатської області. До зоологічної колекції було додано 58 експонатів. Під час виходів у природу зібralи 51 експонат різних видів комах. Палеонтологічна колекція музею збагатилась на 204 знахідки, які були знайдені працівниками відділу природи в Приборжавському кар'єрі на Іршавщині⁷.

Интерес для співробітників установи становлять і матеріали, які відображають події сучасності – президентські та парламентські вибори, значимі події у житті області та держави, конгреси та конференції тощо. Це так званий збір експонатів «по гарячих слідах». Для цього проводиться виїзд до місця події, спілкуються із учасниками та очевидцями, збираються газети, буклети, листівки, брошури, агітаційні плакати, особисті речі тощо. Свою нішу у фондах ЗОКМ ім. Т.Легоцького зайняли документи і фото періоду відновлення державності України кінця 80-х – поч. 90-х рр. ХХ ст., зібрани у 1996 р.⁸. Також у 2006 р. відділом історії було зібрано 31 експонат стосовно парламентських виборів⁹.

Іноді предмети, які мають відношення до значущих подій із життя країни, до музею передають самі учасники чи громадські організації. Саме так було із експонатами, які відображають події Помаранчевої революції 2004 р.¹⁰, Євромайдану 2013-2014 рр., Революції Гідності 2014 р. та АТО (з 2014 р. по сьогодні). Багато речей було зібрано місією «Чорний тюльпан» у районі Ілловайського котла та Дебальцевого. У подальшому вони стали основою для експозиції музею, яка відображає ці буремні часи в житті країни¹¹.

Одним із органів, що діє при музеї, є фондово-закупівельна комісія. Майже кожного року на розгляд комісії подається перелік предметів з метою їх закупівлі і подальшого поповнення ними фондових колекцій. Це один із способів тематичного та систематичного комплектування музейних фондів. Як приклад тематичного комплектування, можна відзначити закупку у 2013 р. зразків елементів декору поч. ХХ ст., предметів обладнання фотолабораторії 70-80-х рр. ХХ ст., фотографій

¹ Закарпаття онлайн (2019). *Закарпатські митники передали у краєзнавчий музей вододозний годинник з минулого століття (ФОТО)* <<https://zakarpattya.net.ua/News/194206-Zakarpatski-mytnyky-peredaly-u-krayeznavchyi-muzei-vodolaznyi-hodynnyk-z-mynuloho-stolittia-FOTO>> (2019, вересень, 05).

² Бучмей, О., Джахман, Р., Біланич, М. (2013). Комплектування природничих фондів колекцій на сучасному етапі у Закарпатському краєзнавчому музеї. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали III науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р.*, Київ, 7-8.

³ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2004). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2004 рік*, арк.3.

⁴ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2005). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2005 рік*, арк.9.

⁵ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2006). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2006 рік*, арк.10.

⁶ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2003). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2003 рік*, арк.4.

⁷ Бучмей, О., Джахман, Р., Біланич, М. (2013). Комплектування природничих фондів колекцій на сучасному етапі у Закарпатському краєзнавчому музеї. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали III науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р.*, Київ, 7-8.

⁸ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (1996). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 1996 рік*, арк.5.

⁹ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2006). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2006 рік*, арк.10.

¹⁰ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2005). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2005 рік*, арк.9.

¹¹ Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького (2015). *«Inter arma silent Mysae» – «Між гарматами музи мовчать»* <<https://kultura-zak.gov.ua/index.php/17-inter-arma-silent-mysae-mizh-harmatamy-muzy-movchat>> (2019, вересень, 09).

Ужгорода та сцен життя ужгородців початку ХХ ст.¹, які були використані для відображення історії фотосправи на Закарпатті. У 2016 р. у числі інших предметів були куплені речі кінця ХІХ – поч. ХХ ст. (костюм офіціантки, стільці, гирьки, кавники металеві, кавові чашки, в'язані гачком серветки та скатертини)², використані при побудові експозиції «Кава на жорнах століть». У 2018 р. у рамках підготовки нової експозиції «Духовна культура Закарпаття» придбали дві реверенди (одяг священика) від о. Сергія з Ужгородського римо-католицького храму³. Прикладом систематичного виду поповнення фондів можна назвати закупку експонатів для збільшення окремих колекцій музею. Так, у 2004 р. фондово-закупівельною комісією було закуплено опудало канюка звичайного⁴, а у 2015 р. – колекцію скам'янілостей мезозойської ери⁵. У 2017 р. для поповнення геологічної та ентомологічної колекцій купили сфалеритово-аметистову агрегацію та сухі препарати метеликів, які були зібрані на території Закарпатської області⁶. З метою збільшення нумізматичної та філателістичної колекцій було придбано монети у 2011 р.⁷ та 162 поштові листівки і конверти – у 2018 р.⁸.

Вагоме значення для поповнення фондів колекцій має безоплатна передача (дар) предметів. У 1999 р. з Москви було передано ксерокопії фотографій та особистих документів першого президента Карпатської України А. Волошина⁹. У 2000 р. музею була подарована спадщина відомого закарпатського письменника і політичного діяча В. Гренджі-Донського¹⁰. У 2013 р. від ГО «Історико-пошукової організації «Пошук-Захід»» отримали знахідки часів ІІ світової війни, виявлені в ході польових робіт 2012 р. Основні роботи проводились на території, де у жовтні 1944 р. частини 17-го стрілецького корпусу та 2-ї гвардійської повітряно-десантної дивізії вели бої за взяття гори Манчул¹¹. У 2018 р. скульптор М. Белень подарував установі 19 теракотових статуеток¹². Того ж року було передано у фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького речі¹³, знайдені під час археологічних розкопок на території замкової церкви (кахлі, прикраси, зброя, кераміка, елементи одягу тощо)¹⁴. У 2019 р., напередодні Дня Незалежності України, у музей поступили два унікальні старі альбоми, знайдені в Ужгороді кілька років тому. У них зберігаються привітання і поздоровлення видатному педагогу, священику, політичному і громадському діячу, Президенту Карпатської України о. Августину Волошину до ювілейних подій 50-ти і 60-ти річчя від дня народження. Всього в цих альбомах

¹ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2013). *Протокол №1 від 27 травня 2013 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

² ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2016). *Протокол №1 від 28 жовтня 2016 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 3.

³ Продуктивна праця музейників. *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького* <https://www.zkmuseum.com/2018/04/blog-post_17.html> (2019, вересень, 29).

⁴ Бучмей, О., Джамхан, Р., Біланич, М. (2013). Комплектування природничих фондів колекцій на сучасному етапі у Закарпатському краєзнавчому музеї. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали ІІІ науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р.*, Київ, 7-8.

⁵ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2015). *Протокол №1 від 10 грудня 2015 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

⁶ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2017). *Протокол №1 від 15 грудня 2017 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

⁷ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2011). *Протокол №1 від 13 жовтня 2011 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

⁸ Засідання фондово-закупівельної комісії музею. *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького* <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_21.html> (2019, вересень, 18).

⁹ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (1999). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 1999 рік*, арк. 6.

¹⁰ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2000). *Річний та статистичний звіт про роботу музею за 2000 рік*, арк. 6.

¹¹ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2013). *Протокол №1 від 31 січня 2013 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 3.

¹² ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2018). *Протокол №2 від 7 травня 2018 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

¹³ ЗОКМ ім. Т. Легоцького (2018). *Протокол №3 від 11 травня 2018 р. засідання фондово-закупівельної комісії КЗ «Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Т. Легоцького» Закарпатської обласної ради*, арк. 2.

¹⁴ Плідна праця археологічної експедиції в Ужгородському замку – результат співпраці музею та університету *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького* <<https://www.zkmuseum.com/2018/07/>> (2019, серпень, 31).

акуратно підшито, наклеєно понад 620 документів¹. Дарували також експонати, які поповнювали природничі колекції музею. Починаючи з 2000 р., геологічна колекція збагатилась на 14 зразків з особистої колекції В. Попова (тодішній зав. відділу природи). У 2005 р. прийнято в дар від Варги В. 3 мисливські трофеї – роги козулі. У 2011 р. отримано в подарунок від Східнослов'янського музею (м. Кошице) 2 експонати, а у 2013 р. – учень ЗОШ № 5 м. Ужгорода Юрій Вашкович подарував музею 4 геологічні зразки².

Окрему нішу займають високі державні нагороди визначних державних, культурних, громадських діячів нашого краю. До прикладу, зараз у музеї зберігається орден Державі документи про присвоєння Волошину А.І. звання Герой України³. Указ про це Президент України Л.Кучма підписав 15 березня 2002 р. А 15 березня 2019 р. Президент України П. Порошенко на Меморіальному комплексі «Красне поле» нагородив орденом Свободи (посмертно) відомого діяча періоду Карпатської України, Президента Гуцульської Республіки у 1919 р. Степана Ключурака. Указ Президента України «Про нагородження С. Ключурака орденом Свободи» та сам орден департаментом культури Закарпатської облдержадміністрації передано в музей⁴.

Чимало цінних предметів були знайдені та знаходилися необлікованими у приміщеннях замку та фондосховищі. Так, у 2003 р. у підвалах замку було знайдено портрет єпископа Андрія Бачинського невідомого художника XVIII ст., частини карети та кінської зброї, які імператриця Марія-Терезія подарувала вищеназваному священику на честь заснування Ужгородської греко-католицької семінарії 1778 р.⁵ А у 2008 р. було знайдено 2 необліковані опудала птахів. У 2009 р. фонди поповнилися історичним гербарієм кінця XIX ст.⁶ Вони також знаходилися у підвальних приміщеннях музею.

Отже, комплектування фондів зібрань Закарпатського ОКМ ім. Т.Легоцького відбувається кількома способами – передача цінностей із митниці, закупка, під час експедицій з метою поповнення фондів та шляхом дарування експонатів. Для цього розроблено концепцію наукового комплектування, яка визначає його завдання, принципи, форми та методи. Нею й керуються співробітники установи, відбираючи експонати, які займуть своє місце у сховищі музею. Характер предметів, які потрапляють на зберігання, найрізноманітніший – це зразки флори, фауни та геології Закарпаття, історичні та археологічні артефакти, взірці народного одягу, музичних інструментів й предметів побуту тощо. У ході пошукової та збиральницької роботи співробітників музею збільшуються фондові колекції, які дозволяють повніше відобразити минуле краю, його звичаї та традиції, багату природу. У порівнянні із радянською епохою змінилися й тенденції щодо відбору експонатів. У той час першорядними були предмети, які відбивали розвиток Закарпаття з моменту входження до складу Радянської України. Зараз же пріоритетним стало придбання тих предметів, які ілюструють історію краю не тільки тих років. На жаль, нестача фінансування не завжди дозволяє закуповувати для музею вартісні й цікаві експонати чи організовувати експедиції й відрядження з метою їх знаходження. Пов'язано це передусім з тим, що розподіл бюджету на розвиток культури загалом і музеїв зокрема відбувається за залишковим принципом. Вирішення цієї проблеми полягає у збільшенні коштів на розвиток музеїв та виділення дотацій для придбання предметів, які б поповнили Музейний фонд України.

¹ Нові експонати музею, отримані напередодні Дня Незалежності України. *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького* <https://www.zkmuseum.com/2019/08/blog-post_13.html> (2019, серпень, 30).

² Бучмей, О., Джахман, Р., Біланич, М. (2013) Комплектування природничих фондів колекцій на сучасному етапі у Закарпатському краєзнавчому музеї. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали III науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р.*, Київ, 7-8.

³ Указ про присвоєння звання Героя України, 2002 (Президент України). *Законодавство України* <<http://www.memory.gov.ua/publication/ukaz-prezidenta-ukraini>> (2019, жовтень, 01).

⁴ Фонди музею поповнено цінним експонатом. *Закарпатський обласний краєзнавчий музей імені Тиводара Легоцького* <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_21.html> (2019, вересень 26).

⁵ Русин, В. (2010) Хроніка з життя Закарпатського краєзнавчого музею (2000-2010). *Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею, IX-X*. Ужгород: «ІВА», 402.

⁶ Бучмей, О., Джахман, Р., Біланич, М. (2013) Комплектування природничих фондів колекцій на сучасному етапі у Закарпатському краєзнавчому музеї. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали III науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2013 р.*, Київ, 7-8.

References:

1. *Zakon pro muzei ta muzeinu spravu, 1995* (Verkhovna Rada Ukrainy) [The Law on Museums and Museum Business, 1995 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Zakonodavstvo Ukrainy* [Legislation of Ukraine]. (2019, September, 02). [in Ukrainian].
2. «Inter arma silent Mysae» – «Mizh harmatamy muzy movchat» [«Inter arma silent Mysae» – «Among cannons muses keep silence»]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] <https://www.zkmuseum.com/2019/08/blog-post_13.html> (2019, September, 09). [in Ukrainian].
3. Buchmey, O., Dzhahman, R., Bilanych, M. (2013). Komplektuvannia pryrodnychkh fondovykh kolektzii na suchasnomu etapi u Zakarpatskomu kraieznavchomu muzei [The present stage of acquisition of natural history collections for the Transcarpathian Local History Museum]. *Praktychni pytannia pryrodnochoi muzeolohii: Materialy III naukovo-praktychnoi konferentsii, 24-25 zhovtnia 2013 r.* [Practical aspects of natural history museology: Proceedings of the III Research-To-Practice Conference, Kyiv, 24-25 October, 2013], 7-8 [in Ukrainian].
4. Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho (dali – ZOKM im. T. Lehotskoho) [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum (hereinafter – T. Lehotskyi TLHM)] (1991). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 1991 rik* [Annual report and statistic report on the museum activities for the year 1991], 4. [in Ukrainian].
5. Zakarpatski mytnyky peredaly u kraieznavchyi muzei vodolaznyi hodynnyk z mynuloho stolittia (FOTO) [Transcarpathian Customs officials handed over a last century diver’s watch to the local Ethnographic Museum (PHOTO)]. *Zakarpattia onlain* [Transcarpathia on-line] <<https://zakarpattia.net.ua/News/194206-Zakarpatski-mytnyky-peredaly-u-kraieznavchyi-muzei-vodolaznyi-hodynnyk-z-mynuloho-stolittia-FOTO>> [in Ukrainian] (2019, September, 05).
6. Zasadannia fondovo-zakupivelnoi komisii muzeiu [Meeting of the Museum Acquisition and Procurement Committee]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] < [in Ukrainian] (2019, September, 18).
7. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (1993). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 1993 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 1993], sheet 6 [in Ukrainian].
8. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (1994). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 1994 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 1994], sheet 6 [in Ukrainian].
9. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (1996). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 1996 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 1996], sheet 5 [in Ukrainian].
10. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2003). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 2003 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 2003], sheet 4 [in Ukrainian].
11. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2004). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 2004 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 2004], sheet 3 [in Ukrainian].
12. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2005). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 2005 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 2005], sheet 9 [in Ukrainian].
13. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2006). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 2006 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 2006], sheet 10 [in Ukrainian].
14. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2015). *Protokol №1 vid 10 hrudnia 2015 r. zasidannia fondovo-zakupivelnoi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 10 December, 2015. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].
15. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2011). *Protokol №1 vid 13 zhovtnia 2011 r. zasidannia fondovo-zakupivelnoi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 13 October, 2011. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].
16. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2017). *Protokol №1 vid 15 hrudnia 2017 r. zasidannia fondovo-zakupivelnoi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 15 December, 2017. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].
17. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2013). *Protokol №1 vid 27 travnia 2013 r. zasidannia fondovo-zakupivelnoi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 27 May, 2013. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].

18. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2013). *Protokol №1 vid 31 sichnia 2013 r. zasidannia fondovo-zakupivelnioi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 31 January, 2013. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 3. [in Ukrainian].
19. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2018). *Protokol №2 vid 7 travnia 2018 r. zasidannia fondovo-zakupivelnioi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №2 dd. 7 May, 2018. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].
20. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2018). *Protokol №3 vid 11 travnia 2018 r. zasidannia fondovo-zakupivelnioi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №3 dd. 11 May, 2018. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 2. [in Ukrainian].
21. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (1999). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 1999 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 1999], 6. [in Ukrainian].
22. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2000). *Richnyi ta statystychnyi zvit pro robotu muzeiu za 2000 rik* [Annual and statistic reports on the museum activities for the year 2000], 6. [in Ukrainian].
23. Kolektsii muzeiu [The museum collections]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_24.html> (2019, August, 31). [in Ukrainian].
24. Kulturni tsinnosti, konfiskovani na mytnytsi na Zakarpatti, peredaly v kolektsii oblasnoho muzeiu v Uzhhorodi (FOTO) [Valuable cultural artefacts confiscated by the Transcarpathian customs were handed over to the collection of the regional museum in Uzhhorod (PHOTO)] *Zakarpattia onlain* [Transcarpathia on-line] <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_21.html> (2019, September, 05). [in Ukrainian].
25. Produktivna pratsia muzeinykiv [Efficient performance of museum workers]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_23.html> (2019, September, 29). [in Ukrainian].
26. Fondy muzeiu popovneno tsinnym eksponatom [The museum collection received a valuable item]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_27.html> (2019, September, 26). [in Ukrainian].
27. Sheba V. (1996). Vstupne slovo na vidkrytti naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj 50-richchju zasnuvannia Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu 22 chervnia 1995 roku [Keynote speech at the opening of the Research-To-Practice Conference dedicated to the 50th anniversary of the establishment of the Transcarpathian Local History Museum on the 22nd June, 1995]. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu, II* [Collection of research papers of the Transcarpathian Local History Museum], Uzhhorod: Karpaty, 19 [in Ukrainian].
28. Shevchenko V. V., Lomachynska I. M. (2007) *Muzeieznavstvo: Navch. posibnyk dlia dystantsiinoho navchannia* [Museum studies: Manual for distance learning]. Kyiv: Universytet Ukraina [in Ukrainian].
29. ZOKM im. T. Lehotskoho [T. Lehotskyi TLHM] (2016). *Protokol №1 vid 28 zhovtnia 2016 r. zasidannia fondovo-zakupivelnioi komisii KZ «Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni T.Lehotskoho» Zakarpatskoi oblasnoi rady* [Protocol №1 dd. 28 October, 2016. Meeting of the Acquisition and Procurement Committee of the Municipal Enterprise “Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum” of the Transcarpathian Regional Council], 3. [in Ukrainian].
30. Novi eksponaty muzeiu, otrymani naperedodni Dnia Nezalezhnosti Ukrainy [New museum items acquired on the verge of the Independence Day of Ukraine]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum] <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_21.html> (2019, August, 30). [in Ukrainian].
31. Plidna pratsia arheolohichnoi ekspedytsii v Uzhhorodskom zamku – rezultat spivpratsi muzeiu ta universytetu [Efficient work of the archeological team in the Uzhhorod Castle resulted from cooperation between the Museum and the University]. *Zakarpatskyi oblasnyi kraieznavchyi muzei imeni Tyvodara Lehotskoho* [Tyvodar Lehotskyi Transcarpathian Local History Museum]. <https://www.zkmuseum.com/2018/02/blog-post_21.html> (2019, August, 31). [in Ukrainian].
32. Rusyn V. (2010) *Khronika z zhyttia Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu (2000-2010)* [Chronicle of the Transcarpathian Local History Museum (2000-2010)]. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho kraieznavchoho muzeiu, IX-X* [Collection of research papers of the Transcarpathian Local History Museum, IX-X]. Uzhhorod: «IVA», 400-410 [in Ukrainian].
33. *Ukaz pro prysvoiennia zvan'nia Heroia Ukrainy, 2002* (Prezydenta Ukrainy) [The Edict on Conferring The Title of The Hero Of Ukraine, 2002 (The President of Ukraine)]. *Zakonodavstvo Ukrainy* [Legislation of Ukraine]. <<http://www.memory.gov.ua/publication/ukaz-prezidenta-ukraine>> (2019, October, 01). [in Ukrainian].